

ข้อจำกัดทางกฎหมายของประเทศไทยเกี่ยวกับการปรับใช้หลักการชี้แนะว่า
ด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนในกรณีการลงทุนข้ามพรมแดน
ของประเทศไทย*

Legal Limitations of Thailand in Implementing the UN Guiding Principles on
Business and Human Rights in Thailand Cross-Border Investment Cases

นฤดล พิมพ์นนท์**

นักศึกษาปริญญาโทสาขาวิชากฎหมายระหว่างประเทศ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

อีเมล: Naruedon.phi@dome.tu.ac.th

Naruedon Phimnon

Master Student in International Law, Faculty of Law, Thammasat University

2 Phra Chan Alley, Phra Borom Maha Ratchawang, Phra Nakhon, Bangkok 10200

Email: Naruedon.phi@dome.tu.ac.th

วันที่รับบทความ 13 พฤศจิกายน 2568; วันที่แก้ไขบทความ 17 กุมภาพันธ์ 2569 ;

วันที่ตอบรับบทความ 18 กุมภาพันธ์ 2569

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายระหว่างประเทศ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง “ปัญหาการปรับใช้มาตรฐานทางกฎหมายว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน : ศึกษากรณีผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนจากการลงทุนข้ามพรมแดนของประเทศไทย” โดยมีศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

** นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, อีเมลติดต่อ Naruedon.phi@dome.tu.ac.th

บทคัดย่อ

หลักการชี้แนะของสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights: UNGPs) เป็นหลักการทางกฎหมายที่มุ่งกำหนดความรับผิดชอบของรัฐและภาคธุรกิจในการคุ้มครอง การเคารพ การเยียวยา จากการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดจากกิจกรรมของภาคธุรกิจ อย่างไรก็ตาม หลักการดังกล่าวมีสถานะเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่ไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายโดยตรง (Soft Law) ส่งผลให้การนำไปปรับใช้ในทางปฏิบัติโดยรัฐผู้รับรองหลักการ โดยเฉพาะประเทศไทยยังคงเผชิญข้อจำกัดทางกฎหมายในหลายประการ

บทความนี้มุ่งศึกษาข้อจำกัดของระบบกฎหมายไทยในการปรับใช้หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนต่อการถือการลงทุนข้ามพรมแดนของบริษัทข้ามชาติ โดยอาศัยการวิเคราะห์บทบัญญัติกฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 และบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทั้งศึกษากรณีจากคำพิพากษาของศาลต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับเขตอำนาจศาลและความรับผิดชอบของบริษัทข้ามชาติ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กฎหมายของประเทศไทยยังไม่สามารถรองรับการขยายเขตอำนาจศาลนอกดินแดน (Extraterritorial Jurisdiction) เพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจากการลงทุนข้ามพรมแดนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังขาดกฎหมายเฉพาะที่กำหนดหน้าที่ในการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน (Human Rights Due Diligence) สำหรับภาคธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพทางกฎหมาย โดยเสนอให้ประเทศไทยตรากฎหมายเฉพาะว่าด้วยการดำเนินธุรกิจและสิทธิมนุษยชน เพื่อจัดตั้งกลไกการกำกับดูแล ความรับผิดชอบ และการเยียวยาที่มีผลบังคับตามมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนสากล

คำสำคัญ: ข้อจำกัดทางกฎหมาย, ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน, การลงทุนข้ามพรมแดน, บริษัทข้ามชาติ, การตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน

วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2569)

Abstract

The United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs) establish a legal framework defining the responsibilities of states and business enterprises to protect, respect, and remedy human rights violations arising from business activities. However, as non-binding international soft law, their implementation by states particularly Thailand continues to face significant legal constraints.

This article examines the limitations of the Thai legal system in implementing the UNGPs in the context of cross-border investments by multinational corporations. The analysis focuses on relevant domestic legislation, including the Conflict of Laws Act B.E. 2481, the Foreign Business Act B.E. 2542, and the Civil and Commercial Code, alongside selected foreign court decisions concerning jurisdiction and corporate liability. The study finds that Thai law remains ill-equipped to exercise effective extraterritorial jurisdiction and lacks binding legislation on mandatory human rights due diligence. Accordingly, the article proposes the enactment of specific legislation on business and human rights to establish enforceable mechanisms for regulation, accountability, and remedies in line with international human rights standards

Keywords: Legal Limitations, Business and Human Rights, Cross-Border Investment, Transnational Corporations (TNCs), Human Rights Due Diligence

1. บทนำ

การลงทุนข้ามพรมแดน (Cross-border Investment) มีบทบาทในการพัฒนาทางโครงสร้างพื้นฐานของภูมิภาคอาเซียน ผ่านการก่อตั้งบริษัทข้ามชาติ หรือนิติบุคคลข้ามชาติ (Transnational Corporation: TNCs)¹ ซึ่งการลงทุนระหว่างประเทศมักเป็นการลงทุนที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชน มักก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น แรงงานบังคับการเลือกปฏิบัติ หรือปัญหาสิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อมในรัฐผู้รับการลงทุน² จากปัญหาดังกล่าวนี้นี้ ผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นจากการลงทุนข้ามพรมแดนจากบริษัทข้ามชาติ สังคมระหว่างประเทศจึงมีความต้องการให้บริษัทข้ามชาติดำเนินธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ประกอบกับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนผ่านสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนซึ่งรัฐมีพันธกรณีอยู่แล้ว³ และการกำหนดหลักการทางกฎหมายที่สำคัญอย่าง หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (UN Guiding Principles on Business and Human Rights: UNGPs) โดยกำหนดหลักการที่สำคัญ 3 เสาหลักที่สำคัญ ได้แก่ หลักการคุ้มครอง (Protect) หลักการเคารพ (Respect) และหลักการเยียวยา (Remedy)⁴ โดยเป็นการกำหนดหน้าที่ของรัฐ และภาคธุรกิจในการดำเนินกิจกรรมให้คำนึงถึงผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน

สำหรับประเทศไทย ในประเด็นการลงทุนระหว่างประเทศผ่านบริษัทข้ามชาติในหลายประเทศช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ทั้งการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน การให้สินเชื่อระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงทุนในกลุ่มประเทศ CLMV (กัมพูชา ลาว เมียนมา และเวียดนาม) จนก่อให้เกิดผลกระทบทางสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญ เช่น ผลกระทบทางที่เกิดขึ้นจากโครงการผลิตไฟฟ้าในประเทศลาวที่ประชาชนได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนพลังงานน้ำในหลายโครงการ⁵ โครงการร่วมทุนเพื่อพัฒนา

¹ UNCTAD, Development and Globalization, UNCTAD/GDS/CSIR/2004/1 UNITED NATIONS PUBLICATION Sales No. E.04.II.D.16, 48

² UN High Commissioner for Human Rights, 'Corporations and Human Rights: A Survey of the Scope and Patterns of Alleged Corporate-Related Human Rights Abuse' (23 May 2008) UN Doc A/HRC/8/5/Add. 2; The Amoral of Profit: Transnational Corporations and Human Rights', 20 Berkeley Journal of International Law (2002) 45, 46.

³ พันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนของรัฐ (State Obligations) ภายใต้ตราสารสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ประกอบด้วยหน้าที่ 3 ระดับ คือ (1) พันธกรณีในการเคารพ (Obligation to respect) (2) พันธกรณีในการคุ้มครอง (Obligation to protect) (3) พันธกรณีในการทำให้บรรลุผล (Obligation to fulfill) ซึ่งครอบคลุมทั้งสิทธิพลเมือง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนการจัดให้มีกลไกการเยียวยาที่มีประสิทธิภาพเมื่อเกิดการละเมิดสิทธิ

⁴ John Ruggie, Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework, Introduction to the Guiding Principles UN Doc A/HRC/17/31

⁵ คณะทำงานติดตามการลงทุนข้ามพรมแดน, รายงานการติดตามการลงทุนโดยตรงของไทยในต่างประเทศ : ผลกระทบต่อชุมชน สิ่งแวดล้อม และการละเมิดสิทธิมนุษยชน (Volume 2) (กรุงเทพมหานคร : คณะทำงานติดตามการลงทุน

โครงการเศรษฐกิจในเมียนมา⁶ หรือโครงการสัมปทานในประเทศกัมพูชา⁷ ที่สุดแล้วประเทศไทยได้มีการรับรองหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน และได้จัดทำแผนปฏิบัติการระดับชาติด้านธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (National Action Plan on Business and Human Rights: NAP) ระยะที่ 1 พ.ศ. 2562 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของปัญหาผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนจากการลงทุนข้ามพรมแดนของประเทศ

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันแผนปฏิบัติการระดับชาติด้านธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนกำลังดำเนินอยู่ในระยะที่ 2 เกี่ยวกับการจัดการปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนและการพัฒนาหลักการทางกฎหมาย ซึ่งประเทศไทยยังคงเผชิญกับช่องว่างแห่งการรับผิดชอบ (Accountability Gap) ในการปรับใช้หลักการชี้แนะว่าด้วยโครงสร้างทางกฎหมายในปัจจุบัน⁸ โดยบทความนี้มุ่งศึกษาข้อจำกัดทางกฎหมายในการปรับใช้หลักการชี้แนะในบริบทของการลงทุนข้ามพรมแดนของประเทศไทย ได้แก่ (1) ข้อจำกัดด้านสถานะทางกฎหมายของหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะการปรับใช้กับธุรกิจไทยในต่างประเทศ (2) ข้อจำกัดด้านสถานะทางกฎหมายของนิติบุคคลจากกระบวนการจัดตั้งนิติบุคคลตามกฎหมายและความซับซ้อนของโครงสร้างบริษัทข้ามชาติในห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chains) และ (3) ข้อจำกัดด้านการประกันสิทธิทางกฎหมายในกระบวนการเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ

2. แนวความคิดการคุ้มครอง เคารพ และเยียวยา: รากฐานของข้อจำกัดทางกฎหมายในการปรับใช้หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนในการนิรโทษกรรมข้ามพรมแดนของประเทศไทย

จากแนวคิดพื้นฐานทางสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ในกฎหมายระหว่างประเทศ หมายถึง สิทธิที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่ทุกคนนั้นมีมาแต่กำเนิดและเท่าเทียมกัน ซึ่งไม่จำกัดว่าจะมีเผ่าพันธุ์ เพศ สัญชาติ เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา หรือสถานภาพอื่น ซึ่งสิทธิมนุษยชนยังรวมถึงสิทธิที่จะมีชีวิตและเสรีภาพ ทั้งการมีอิสระจากการตกเป็นทาสและการถูกทรมาน รวมทั้งสิทธิที่จะได้รับการศึกษาและการทำงาน อันสิทธิเหล่านั้นไม่อาจถูก

ข้ามพรมแดน, 2566) ตามรายงานผลกระทบจากการสร้างเขื่อนพลังน้ำในลาว เช่น ปัญหาผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงในเหตุการณ์โศกนาฏกรรมเขื่อนเซเปียน-เซินน้อยแตก เกิดขึ้น มีผู้เสียชีวิตมากกว่า 26 ราย และสูญหาย 131 ราย ตลอดจนผู้ได้รับผลกระทบมากถึง 6,631 คน นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบทั้งในประเทศลาวและประเทศเพื่อนบ้าน

⁶ เพิ่งอ้าง, ตามรายงานผลกระทบในโครงการพัฒนาเศรษฐกิจในเมียนมาร์ เช่น ผลกระทบจากการยึดที่ดิน บังคับไล่ออกจากบ้านเรือนของประชาชนตามแนวของการส่งท่อก๊าซ การบังคับใช้แรงงานของคนในพื้นที่ ของโครงการขุดเจาะก๊าซธรรมชาติและท่อส่งก๊าซในอ่าวมะตะมะ บริษัทไทยได้ลงทุนและร่วมทุนในกลุ่มบริษัทพลังงาน ผ่านกระบวนการถือหุ้นในสัดส่วนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเข้าเป็นเจ้าของกิจการ

⁷ เพิ่งอ้าง, ตามรายงานผลกระทบในโครงการสัมปทานในการปลูกอ้อย และการตั้งโรงงานน้ำตาลในประเทศกัมพูชา เช่น การบังคับไล่ออกจากบ้านเรือนของประชาชนในพื้นที่กว่า 254 หลังคาเรือน โดยเกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ผู้รับการลงทุน) หรือการจับกุมดำเนินคดีกับประชาชนผู้คัดค้านโครงการมากถึง 2 ปี

⁸ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพร่วมกับสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2566-2570) 138-143.

พรากไปและปราศจากการเลือกปฏิบัติ⁹ ทั้งยังเป็นสิทธิที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายภายในของแต่ละรัฐและตามกฎหมายระหว่างประเทศ¹⁰

ซึ่งใน ปี ค.ศ. 2011 ได้มีการออกเอกสารฉบับหนึ่งที่ถูกรับรองโดยองค์การสหประชาชาติซึ่งเรียกว่า “หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน” หากเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้นองค์กรธุรกิจต้องมีความรับผิดชอบกับกิจกรรมใดๆ ที่ก่อให้เกิดผลกระทบ และรัฐต้องก่อให้เกิดการเยียวยาเมื่อเกิดการละเมิดสิทธิจากองค์กรธุรกิจ ซึ่งการเคารพสิทธิมนุษยชนของบริษัทนั้นมีความหมายรวมไปถึงหลักสิทธิมนุษยชนในขั้นพื้นฐานที่ถูกระบุไว้ในตราสารระหว่างประเทศ¹¹ โดยหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนแบ่งออกเป็น 3 เสาหลักได้แก่

2.1 เสาหลักที่ 1 การคุ้มครอง (Protect)

หลักแห่งการคุ้มครองตามหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Duty to Protect) ภายใต้พันธกรณีตามกฎหมายระหว่างประเทศภายในเขตอำนาจของตน โดยรัฐต้องดำเนินมาตรการที่เหมาะสมทั้งทางกฎหมาย นโยบาย และการบังคับใช้ เพื่อป้องกันมิให้บุคคลหรือภาคธุรกิจละเมิดสิทธิมนุษยชน และเพื่อให้การคุ้มครองดังกล่าวมีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ¹² โดยที่รัฐต้องดำเนินการผ่านขั้นตอนที่เหมาะสมในการป้องกัน การสืบสวน และการสอบสวนการละเมิดสิทธิมนุษยชน รวมถึงการลงโทษผู้กระทำความผิด โดยอาศัยการกำหนดและบังคับใช้นโยบาย กฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการใช้กระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ¹³

ทั้งนี้ แนวคิดของเสาหลักที่ 1 การคุ้มครอง เป็นแนวคิดที่กำหนดความรับผิดชอบของรัฐไว้โดยตรงที่พันธกรณีผูกพันโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกรณีภาคธุรกิจที่มีอยู่ภายใต้เขตอำนาจของตน หรือภายใต้หลักแห่งดินแดนของตน เพียงแต่ว่ารัฐอาจละเมิดพันธกรณีในด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศได้เช่นเดียวกัน เมื่อรัฐไม่สามารถกำหนดมาตรการที่เหมาะสมกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ หรือล้มเหลวในการดำเนินการสอบสวน ลงโทษ ทั้งการจัดให้มีการเยียวยาที่เหมาะสมและการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้น

⁹ Office of the High Commissioner for Human Rights, HUMAN RIGHTS: A Basic Handbook for UN Staff, (Office of the High Commissioner for Human Rights, United Nations, 2016), 2; คำนิยามปรากฏในเอกสารสำคัญเช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights: UDHR)

¹⁰ Institute of Research and Development for Public Enterprises, รายงานการศึกษาวิจัย เรื่องพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนของประชาคมอาเซียน 2559, แนวความคิดสิทธิมนุษยชน, 10.

¹¹ วรชัย จินดากุล, ‘การตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน กรณีศึกษาแรงงานเคลื่อนย้ายถิ่นฐานในอุตสาหกรรมก่อสร้างในจังหวัดสงขลา’, ปีที่ 48 ฉบับที่ 3 (2562) วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 562

¹² U.N. Guiding principles on business and human rights: implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" framework; UN Guiding Principles on Business and Human Rights art 2.

¹³ เฟิงอ้าง.

ทั้งทางตรงและทางอ้อม¹⁴ เช่น กรณีที่รัฐมีส่วนเกี่ยวข้องกับบริษัทข้ามชาติ หรือเป็นตัวแทนองค์กรธุรกิจที่ก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน

2.2 เสาหลักที่ 2 การเคารพ (Respect)

รัฐและองค์กรธุรกิจนั้นต้องให้ความเคารพและมีความรับผิดชอบต่อสิทธิมนุษยชนเช่นเดียวกัน¹⁵ แนวคิดนี้มุ่งหมายไปยังความรับผิดชอบขององค์กรธุรกิจในการเคารพสิทธิมนุษยชน กล่าวคือ องค์กรธุรกิจไม่ควรร่วมก่อให้เกิดการละเมิด การสนับสนุน หรือแม้แต่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางธุรกิจที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน ซึ่งองค์กรธุรกิจจะต้องมีความพยายามที่ลดหรือป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชนทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยที่ธุรกิจของตนนั้นจะไม่ได้มีส่วนที่ทำให้เกิดผลกระทบโดยตรงก็ตาม¹⁶ อีกทั้งหลักการเคารพอาศัยความสัมพันธ์ทางธุรกิจ (Business relationship) โดยครอบคลุมไปยังความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากหุ้นส่วนในองค์กรหรือธุรกิจที่เป็นห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ทั้งที่เป็นหน่วยงานของรัฐหรือภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ รวมไปถึงหน่วยงานองค์กรธุรกิจอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์ในมิติที่เชื่อมโยงกันในผลิตภัณฑ์ สินค้า หรือบริการขององค์กรธุรกิจโดยผ่านกลไกของการเฝ้าระวังและการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน (Human Rights Due Diligence)¹⁷

โดยสาระสำคัญ เสาหลักที่ 2 การเคารพ (Respect) เป็นการนำบรรทัดฐานทางสังคม (norm) ที่ถูกรับยอมรับในทางระหว่างประเทศมาปรับใช้¹⁸ เพื่อความคาดหวังให้มีการเคารพสิทธิมนุษยชนในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจ และบรรทัดฐานนี้อาจถูกบังคับใช้ด้วยมาตรการคว่ำบาตรทางธุรกิจหรือทางสังคมในหลายวิธี เพื่อบังคับให้บริษัทปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำทางสิทธิมนุษยชน¹⁹

2.3 เสาหลักที่ 3 การเยียวยา (Remedy)

แนวคิดหลักการเยียวยาภายใต้หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน กำหนดให้รัฐและองค์กรธุรกิจมีหน้าที่ในการประกันว่าหากเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนผู้เสียหายจะได้รับการเยียวยาผ่านกลไกในทางกฎหมายทั้งในทางศาล (Judicial mechanisms) และทางอื่นที่ไม่ใช่ทางศาลไว้ (Non-Judicial mechanisms) โดยรัฐต้องมีหน้าที่ในการเยียวยากระบวนการในทางศาลอย่างเป็นระบบ ทั้งกระบวนการ

¹⁴ Peter T. Muchlinski, *Advance introduction to Business and Human Rights* (1st edition, Edward Elgar Publishing Limited 2022), 76-78

¹⁵ เพิ่งอ้าง.

¹⁶ UN Guiding Principles on Business and Human Rights, art 19.

¹⁷ UN Guiding Principles on Business and Human Rights, art 17.

¹⁸ Peter T. Muchlinski, (เชิงอรรถ 14) 53-56.

¹⁹ พิชัยศักดิ์ หริยางกูร, *หลักการชี้แนะของสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน: ตามกรอบงานขององค์กรสหประชาชาติในการคุ้มครอง เคารพ และเยียวยา* พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ) 35.

ยุติธรรม หรือการบังคับให้خذใช้ในการเยียวยา²⁰ เมื่อเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้นรัฐและองค์กรธุรกิจมีหน้าที่ทำให้เกิดการเยียวยาอย่างเหมาะสม ตลอดจนการเยียวยาในกระบวนการยุติธรรม ทั้งรูปแบบวิธีและกระบวนการ²¹ เช่น ในกรณีที่ต้องพิจารณาถึงภาระว่าก่อให้เกิดหรือมีส่วนร่วมในการละเมิดสิทธิมนุษยชน องค์กรธุรกิจเหล่านั้นควรจัดให้มีหรือร่วมมือในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยใช้กระบวนการที่ชอบด้วยกฎหมาย²² หรือในกรณีที่รัฐมีหน้าที่ต้องคุ้มครองไม่ให้องค์กรธุรกิจละเมิดสิทธิมนุษยชน รัฐต้องใช้ขั้นตอนที่เหมาะสม เพื่อประกันว่าผู้ได้รับผลกระทบต้องมีช่องทางที่สามารถเข้าถึงการเยียวยาที่มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยวิธีการทางศาลและกระบวนการยุติธรรม การบริหาร นิติบัญญัติ หรือวิธีการที่เหมาะสมอื่น ๆ เพื่อดำเนินการเมื่อเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนภายในดินแดนหรืออำนาจของรัฐ²³ รวมไปถึงการที่รัฐควรใช้ขั้นตอนที่เหมาะสมเพื่อประกันประสิทธิภาพของกลไกยุติธรรมในประเทศ ในการดูแลสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ รวมทั้งพิจารณาวิธีการลดอุปสรรคทางกฎหมาย ในทางปฏิบัติ และอุปสรรคอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจนำไปสู่การปฏิเสธการเข้าถึงการเยียวยา”²⁴

อย่างไรก็ตาม หลักการเยียวยาในหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ทำให้เกิดการเรียกร้องไปยังกลุ่มขององค์กรธุรกิจต้องจัดให้มีช่องทางการเยียวยาในรูปแบบของการร้องเรียนหรือการเยียวยา ผ่านองค์กรที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มทางธุรกิจ หรือด้วยตัวขององค์กรธุรกิจเอง²⁵ ซึ่งการเยียวยาควรเกิดขึ้นด้วยความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพเพื่อเป็นการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้อย่างแท้จริง โดยเป็นสิ่งสำคัญต่อผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน²⁶

²⁰ เฟ็งอ้าง, 56-59.

²¹ UN Guiding Principles on Business and Human Rights art 30; ICESCR Committee, General Comment 24, para 49.

²² UN Guiding Principles on Business and Human Rights, art 22

²³ UN Guiding Principles on Business and Human Rights, art 25

²⁴ UN Guiding Principles on Business and Human Rights, art 26

“States should take appropriate steps to ensure the effectiveness of domestic judicial mechanisms when addressing business-related human rights abuses, including considering ways to reduce legal, practical and other relevant barriers that could lead to a denial of access to remedy.”

ทั้งนี้ เป็นคำแปลอย่างเป็นทางการ

²⁵ UN Guiding Principles on Business and Human Rights, art 30

²⁶ European Court of Human Rights, JUDGMENT AIREY v. IRELAND, 9 October 1979, 6289/73, p.33

3. การลงทุนข้ามพรมแดนของประเทศไทย และผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน

3.1 ความหมายของการลงทุนข้ามพรมแดน

การลงทุนข้ามพรมแดน (Cross-border Investment) หรือการลงทุนระหว่างประเทศ (International Investment) หมายถึง การเคลื่อนย้ายเงินทุนข้ามพรมแดนของรัฐเพื่อวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งความหมายดังกล่าวครอบคลุมรูปแบบ ทั้งการลงทุนโดยตรงจากต่างชาติ (Foreign Direct Investment: FDI) หรือการลงทุนในลักษณะอื่น²⁷ อีกทั้ง ความหมายของการลงทุนข้ามพรมแดนถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้การลงทุนระหว่างประเทศ โดยหมายถึงการลงทุนที่ผู้ลงทุนมีอำนาจควบคุมหรือมีส่วนสำคัญในการจัดการกิจการในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่มีถิ่นฐานอยู่ในอีกระบบเศรษฐกิจหนึ่ง จากการควบคุมหรือมีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อการจัดการบริษัทที่อยู่ในอีกระบบของเศรษฐกิจหนึ่ง²⁸ และต้องเป็นการลงทุนข้ามรัฐระหว่างระบบเศรษฐกิจซึ่งมีถิ่นฐานในต่างประเทศนอกเหนือที่เกิดขึ้นภายในรัฐของนักลงทุน โดยที่ถือหุ้นในกิจการโดยตรงตั้งแต่ร้อยละ 10 ขึ้นไป

นอกจากนี้ การลงทุนข้ามพรมแดนมักดำเนินการในรูปแบบของการจัดตั้งบริษัทข้ามชาติ ที่สามารถจัดตั้งในได้หลายประเภท²⁹ เช่น การเป็นเจ้าของบริษัทลูก หรือการมีบริษัทลูกในต่างประเทศ (wholly-owned subsidiary)³⁰ หรือการร่วมทุน (Joint venture)³¹ โดยการลงทุนข้ามพรมแดนโดยการจัดตั้งบริษัท

²⁷ OECD, *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment* (4th ed. 2008), 17.

“a category of cross-border investment made by a resident in one economy (the direct investor) with the objective of establishing a lasting interest in an enterprise (the direct investment enterprise) that is resident in an economy other than that of the direct investor. The motivation of the direct investor is a strategic long-term relationship with the direct investment enterprise to ensure a significant degree of influence by the direct investor in the management of the direct investment enterprise.,

²⁸ นานิรินทร์ จันทรงาม, *หลักพื้นฐานของกฎหมายการลงทุนระหว่างประเทศ*, (พิมพ์ครั้งที่ 1, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2563) 7.

²⁹ United Nation, ‘Multinational Corporation in world development, Concept and Dimension “definition”’ (1973) ST/ECA/190, 4-10; Alex Newton, *The Business of Human Rights: Best Practice and the UN Guiding Principles*, (Routledge) 14-15.

³⁰ การเป็นเจ้าของบริษัทลูก หรือว่าการมีบริษัทลูกในต่างประเทศ (wholly-owned subsidiary) หมายถึง บริษัทซึ่งเป็นเจ้าของบริษัทในต่างประเทศ โดยการเป็นเจ้าของบริษัทลูกเช่นสามารถทำได้หลายรูปแบบแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นกรณีการสร้างหรือตั้งโรงงานนั้นขึ้นมาใหม่ การเข้าซื้อบริษัทท้องถิ่นที่ดำเนินธุรกิจอยู่แล้ว หรือการเข้าซื้อกิจการของตัวแทนจำหน่าย ซึ่งได้ครอบครองซึ่งเครือข่ายไปในตัวและความสามารถควบคุมกิจการและบริหารงานของบริษัทนั้นๆได้

³¹ การร่วมทุน (Joint venture) หมายถึง การรวมตัวของบริษัทตั้งแต่ 2 กิจการขึ้นไปเพื่อที่จะดำเนินธุรกรรมร่วมกัน และร่วมกันปันผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการรวมตัวของบริษัทในต่างประเทศและบริษัทในประเทศที่มีถิ่นตั้งอยู่ การรวมตัวของบริษัทต่างประเทศสองบริษัท เพื่อดำเนินธุรกรรมในอีกประเทศหนึ่ง

หรือนิติบุคคลในประเทศที่แหล่งทุนต้องการผลิตทั้งจากสินค้าและบริการเพื่อทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำที่สุดเพื่อ บรรลุถึงกำไรที่คาดหวังจากการลงทุนในแหล่งการผลิตนั้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเป็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ แต่การลงทุนข้ามพรมแดนจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงผลกระทบทางสิทธิมนุษยชนเพื่อ เป้าหมายของความยั่งยืน โดยผลกระทบดังกล่าวเกิดขึ้นในการลงทุนที่เกิดอย่างมีนัยสำคัญ มักเกิดขึ้นกับการ ลงทุนในรูปแบบการจัดตั้งบริษัทข้ามชาติ (Transnational Corporation) ซึ่งเป็นผู้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่าง รุนแรงต่อปัจเจกบุคคลและในชุมชนท้องถิ่น เช่น การไม่ปฏิบัติตามสิทธิแรงงานจากการจ่ายค่าตอบแทนไม่เป็น ธรรม การไม่จัดให้มีสภาพการทำงานที่มีความปลอดภัย การห้ามรวมกลุ่มเพื่อเจรจาต่อรอง และการถูกบังคับ ให้โยกย้ายถิ่นฐานโดยไม่สมัครใจ³² และการดำเนินธุรกิจของบริษัทข้ามชาติ ซึ่งมีศักยภาพทางเศรษฐกิจเป็น อย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อบริษัทเข้าไปยังลงทุนในประเทศที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่มากนัก ในบางครั้งอาจ มีอิทธิพลทางการเมืองต่อรัฐ ทำให้บริษัทข้ามชาติเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐผู้รับการ ลงทุน ในทางกลับกันการลงทุนของบริษัทอาจนำมาซึ่งผลกระทบทางสิทธิมนุษยชนได้เช่นกัน หากการดำเนิน ธุรกิจไม่มีกลไกการกำกับดูแล

3.2 ผลกระทบต่อสิทธิแรงงาน

เมื่อบริษัทข้ามชาติมุ่งแสวงหาประสิทธิภาพในการผลิต มักเคลื่อนย้ายฐานทุนไปยังประเทศที่มี มาตรการคุ้มครองแรงงานไม่เข้มงวดหรือมีต้นทุนแรงงานต่ำกว่ามาตรฐาน ซึ่งส่งผลให้เกิดการละเมิดสิทธิ แรงงานในหลายมิติ เช่น การจ้างงานที่ไม่เป็นธรรม โดยการกำหนดค่าจ้างต่ำกว่ามาตรฐาน การไม่จ่ายค่า ล่วงเวลา การลดสวัสดิการ หรือการตั้งเป้าหมายการผลิตที่สูงเกินศักยภาพ³³ ซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิแรงงาน ตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่รับรองสิทธิในการทำงานภายใต้ สภาพที่เป็นธรรมและเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตที่มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์³⁴

³² เฉลิมศรี ประเสริฐศรี, กลุ่มจับตาการลงทุนข้ามพรมแดนในภูมิภาค (Cross-border Investment Watch), ‘เงื่อนไขขบขู่: เมื่อการลงทุนไทยสร้างผลกระทบต่อชีวิตผู้คนและสิ่งแวดล้อมแม่น้ำโขง’, โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ ภาวประชาสังคมไทยในการจับตาการลงทุนข้ามพรมแดน (CRC), (มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน, 5 สิงหาคม 2564) <<https://crcthai.org/archives/4352>> สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2568; อีริช สันเจริญกิจ, “ทนาย: การลงทุนที่ไร้จริยธรรม ของนักลงทุนไทยในเมียนมา,” (Fair Finance Thailand, 2564 <<https://fairfinancethailand.org/article/2021/dawei-teerachai-sanjaroenkij>> สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2568; ประชาไท, สถานการณ์ชายแดนไทย-เมียนมาเปลี่ยน คกก. ปฏิรูป การโยกย้ายถิ่นฐานฯ ชี้แก๊งอาชญากรรมเฟื่อง-ชี้ไทยต้องเตรียมรับมือผู้อพยพ,” (ประชาไท, 21 มีนาคม 2567) <<https://prachatai.com/journal/2024/03/108515>> สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2568

³³ Barbara A. Frey, The Legal and Ethical Responsibilities of Transnational Corporations in the Protection of International Human Rights, 6 MINN. J. GLOBAL TRADE 153 (1997). at 155.

³⁴ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, art 7

The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to the enjoyment of just and favourable conditions of work which ensure, in particular:

อีกทั้ง ยังมีการปฏิเสธสิทธิในการรวมตัวและเจรจาต่อรอง โดยบริษัทข้ามชาติบางแห่งใช้วิธีข่มขู่คุกคาม หรือเลิกจ้างเพื่อขัดขวางการจัดตั้งสหภาพแรงงาน เช่น ในอุตสาหกรรมเสื้อผ้าเอเชียใต้ที่แบรนด์แฟชั่นระดับโลกใช้สหภาพเออร์กดันคนงานผ่านการขู่ปิดโรงงานหรือฟ้องร้อง ส่งผลให้แรงงานถูกตัดสิทธิในการปกป้องผลประโยชน์ของตนเองซึ่งขัดต่ออนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO No. 87 และ 98) และทำให้แรงงานตกอยู่ในสถานะเปราะบางต่อการเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ อีกทั้งการใช้แรงงานบังคับและแรงงานเด็ก โดยพบทั้งการกักเอกสารสำคัญ การผูกมัดหนี้ (debt bondage) การบังคับทำงานโดยไม่สมัครใจ และการใช้แรงงานในสภาพอันตราย³⁵ เช่น ในเหมืองโคบอลต์แอฟริกาที่เด็กอายุต่ำกว่า 14 ทำงานหนักในเหมือง³⁶ ซึ่งการละเมิดนี้ไม่เพียงลดทอนเสรีภาพขั้นพื้นฐาน แต่ยังทำลายโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาของเด็กอย่างถาวรยังมีปัญหาสภาพการทำงานที่ไม่ปลอดภัย และอีกตัวอย่างชัดเจนคือ โศกนาฏกรรม Rana Plaza ในบังกลาเทศ ค.ศ. 2013 ที่อาคารถล่มจนมีผู้เสียชีวิตกว่าพันคน เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนการละเลยหน้าที่ของบริษัทในการคุ้มครองสิทธิแรงงานต่อสภาพการทำงานที่ปลอดภัยมั่นคง³⁷

3.3 ผลกระทบต่อสิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อม

ด้านผลกระทบต่อสิทธิทางสิ่งแวดล้อมจากการลงทุนของบริษัทข้ามชาติมักปรากฏในหลายรูปแบบที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิในสุขภาพและสิทธิชุมชน เช่น โครงการพลังงาน การขุดเจาะน้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ หรือแร่

(a) Remuneration which provides all workers, as a minimum, with:

(i) Fair wages and equal remuneration for work of equal value without distinction of any kind, in particular women being guaranteed conditions of work not inferior to those enjoyed by men, with equal pay for equal work.

(ii) A decent living for themselves and their families in accordance with the provisions of the present Covenant.

(b) Safe and healthy working conditions.

(c) Equal opportunity for everyone to be promoted in his employment to an appropriate higher level, subject to no considerations other than those of seniority and competence.

(d) Rest, leisure and reasonable limitation of working hours and periodic holidays with pay, as well as remuneration for public holidays

³⁵ Winrock International, *Cambodia–Thailand Seasonal Migration Research*, (USAID Asia Counter Trafficking in Persons Project 2023), 33-34.

³⁶ Amnesty International. *This is what we die for: Human rights abuses in the Democratic Republic of the Congo power the global trade in cobalt*. (2016). 28.

³⁷ Foreign & Commonwealth Office and Department for International Development. Case study The Rana Plaza disaster. (2014) <<https://www.gov.uk/government/case-studies/the-rana-plaza-disaster#:~:text=Human%20rights%20internationally-,Case%20study,address%20key%20human%20rights%20risks.>> สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2568

ชนิดต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการปนเปื้อนของสารพิษในสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ³⁸ หรือกรณีของการใช้ทรัพยากรเกินขอบเขตที่รัฐผู้รับการลงทุนรับรอง โดยเฉพาะเมื่อบริษัทตั้งฐานการผลิตซึ่งเป็นต้นน้ำของห่วงโซ่อุปทาน ส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรจำนวนมาก เช่น การทำเหมืองที่ทำลายป่าไม้ หรือการใช้น้ำและพลังงานอย่างไม่สมดุล อันนำไปสู่การสูญเสียสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในการเข้าถึงทรัพยากรตามวิถีชีวิตดั้งเดิม³⁹

อีกทั้ง การลงทุนข้ามพรมแดนยังอาจก่อให้เกิดภัยพิบัติทางสิ่งแวดล้อมจากโครงการขนาดใหญ่ เช่น เหมืองเปิดหรือโรงงานอุตสาหกรรมหนัก ซึ่งสร้างความเสียหายแก่ระบบนิเวศและละเมิดทั้งสิทธิด้านสุขภาพของประชาชนและข้อกำหนดของกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ⁴⁰ อีกทั้งยังปรากฏปัญหาเชิงกระบวนการ เนื่องจากรัฐผู้รับการลงทุนบางแห่งไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ขาดการจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) และขาดการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม (Lack of Environmental Transparency) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการคุ้มครองสิทธิทางสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง⁴¹

4. ข้อจำกัดการปรับใช้หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

ตามหลักการชี้แนะของสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจและสิทธิมนุษยชน เป็นลักษณะทางกฎหมายที่มีผลบังคับอย่างอ่อน (Soft Law หรือ Lex Ferenda) ซึ่งแม้ไม่ใช่กฎหมายที่ก่อให้เกิดพันธกรณีทางกฎหมายโดยตรง แต่กลับมีอิทธิพลทางอ้อมผ่านกลไกทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ทั้งยังสามารถพัฒนาไปสู่กฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศได้ หากรัฐต่าง ๆ ยึดถือและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เช่น การใช้แรงงานบังคับในกรณีฝ่ายชินเจียง ที่นำไปสู่การคว่ำบาตรทางการเมืองโดยสหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป

³⁸ Knox, J. H., Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment. (2018). UN Doc A/HRC/37/59.

³⁹ Anaya, J., Extractive industries and indigenous peoples: Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples (2013). UN Doc A/HRC/24/41

⁴⁰ Sands, P., & Peel, J. (2018). *Principles of International Environmental Law* (4th ed.). Cambridge University Press 570-572

⁴¹ United Nations Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples, A/HRC/39/17, 2018, 40–46; World Bank, Environmental and Social Framework (ESF), 2017, ESS1–ESS10, Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, 1998, art. 6–7.; *UN Guiding Principles on Business and Human Rights*, art 18–21; United Nations, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1966, art 15.

สหราชอาณาจักร และแคนาดาในปี ค.ศ. 2020⁴² หรือกรณีการละเมิดสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพจากโครงการสร้างเขื่อนในประเทศลาว ทั้งสองกรณีสะท้อนให้เห็นว่า แม้หลักการชี้แนะจะไม่ใช้กฎหมายที่มีผลบังคับโดยตรง แต่สามารถก่อให้เกิดแรงกดดันและผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมได้

4.1 ความสัมพันธ์ของหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนกับตราสารสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ

การกำหนดให้รัฐต้องกำหนดกฎหมายภายในที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล เพื่อบรรลุลัทธิประสงค์ “คุ้มครอง เคารพ และเยียวยา” ภายใต้หลักการ *pacta sunt servanda* ที่มุ่งให้รัฐปฏิบัติตามพันธกรณีโดยสุจริต ทำให้ข้อผูกพันจะจำกัดเฉพาะรัฐที่ยินยอม ทั้งนี้ ขอบเขตของหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงภายในเขตอำนาจรัฐ (territorial jurisdiction) แต่ยังครอบคลุมถึงกรณีข้ามพรมแดน (Extraterritorial Jurisdiction) โดยเฉพาะเมื่อเกี่ยวข้องกับบริษัทข้ามชาติ⁴³ อย่างไรก็ตาม การขาดสถานะทางกฎหมายโดยตรงไม่ได้หมายความว่าหลักการดังกล่าวไม่มีผลบังคับใช้ใดๆ รัฐยังคงผูกพันตามพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แต่เดิมจากสนธิสัญญาสิทธิมนุษยชนต่างๆ ที่เป็นภาคี⁴⁴

นอกจากนี้ ยังสามารถอาศัยร่างบทบัญญัติว่าด้วยความรับผิดชอบของรัฐสำหรับการกระทำที่มีขอบด้วยกฎหมายระหว่างประเทศ (Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: ARSIWA) ซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการกฎหมายระหว่างประเทศ โดยข้อ 16 กำหนดว่ารัฐย่อมต้องรับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนรัฐอื่นในการกระทำที่เป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ โดยรัฐผู้ให้ความช่วยเหลือต้องมีความรู้ถึงพฤติการณ์และลักษณะที่มีขอบด้วยกฎหมายของการกระทำดังกล่าว⁴⁵ โดย

⁴² OHCHR, OHCHR Assessment of human rights concerns in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People's Republic of China (2022). 3 ;ไทยรัฐออนไลน์, “จีนเตือนชาติตะวันตกทำ ‘ฝ่ายจีนเจียง’ แปรเป็น ‘ไคตอลจิ้น’ ฝึกสัญญาแบรนด์ดัง” (ไทยรัฐออนไลน์, 30 มีนาคม 2664) <<https://www.thairath.co.th/news/foreign/2059759>> สืบค้นเมื่อ 18 พฤษภาคม 2566

⁴³ Robert McCorquodale, *Business and human rights* (1st edition, Oxford University Press 2024) 68-70; Committee on the Rights of the Child, General Comment 16, 39; Committee on the Rights of the Child, General Comment 24, 39-42.

⁴⁴ HRC John Reggie Principle general of business and human rights 2022, UNGP BHR and U.N.G.P., Guiding principles on business and human rights: implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" framework, Commentary to, Principle 7, art 8-9.

⁴⁵ International Law Commission, Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, art 16 Aid or assistance in the commission of an internationally wrongful act

“A State which aids or assists another State in the commission of an internationally wrongful act by the latter is internationally responsible for doing so if:

(a) that State does so with knowledge of the circumstances of the internationally wrongful act; and

หลักเกณฑ์นี้สามารถนำมาปรับใช้โดยอนุโลมกับกรณีที่มีรัฐมีบทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมของบริษัทข้ามชาติ ซึ่งก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนในต่างประเทศ โดยเฉพาะเมื่อรัฐให้การส่งเสริมการลงทุนผ่านกลไกของรัฐ เช่น การให้สินเชื่อเพื่อการส่งออก การประกันการลงทุน หรือการสนับสนุนผ่านสถาบันการเงินของรัฐ ซึ่งอาจถือเป็นการเอื้ออำนวยต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชน หากรัฐเพิกเฉยต่อความเสี่ยงในการละเมิดสิทธิมนุษยชน ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาตามข้อที่ 17 ซึ่งกำหนดความรับผิดชอบในกรณีที่รัฐใช้อำนาจสั่งการหรือควบคุมรัฐอื่นในการกระทำที่เป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ โดยรัฐผู้สั่งการหรือควบคุมต้องมีความรู้ถึงพฤติการณ์ของการกระทำดังกล่าว⁴⁶ ซึ่งหลักเกณฑ์นี้มีความสำคัญต่อการวิเคราะห์การลงทุนข้ามพรมแดนในกรณีที่รัฐมีบทบาทเชิงกำกับหรือชี้นำอย่างมีนัยสำคัญต่อการดำเนินโครงการของบริษัทข้ามชาติ เช่น การลงทุนผ่านโครงการระหว่างรัฐ การลงทุนโดยรัฐวิสาหกิจ หรือกรณีที่รัฐกำหนดเงื่อนไขหรือโครงสร้างของโครงการในลักษณะที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมของรัฐผู้รับการลงทุน ที่อาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ในที่สุด

เพราะฉะนั้น เพื่อให้รัฐสามารถปฏิบัติตามหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน และหลีกเลี่ยงความรับผิดภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ การปรับใช้หลักการดังกล่าวในทางปฏิบัติจึงจำเป็นต้องอาศัยกลไกของกฎหมายภายในควบคู่กัน โดยเฉพาะกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลและกฎหมายกำกับดูแลกิจการ ซึ่งอาจกำหนดหน้าที่และความรับผิดของบริษัทข้ามชาติโดยอาศัยหลักสัญญาของบริษัท เงื่อนไขการจดทะเบียน หรือขนาดของกิจการเป็นหลักเกณฑ์สำคัญ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ความระมัดระวังขององค์กรธุรกิจในช่วงโซ่อุปทานของประเทศเยอรมนี (German Supply Chain Due Diligence Act) ที่กำหนดให้บริษัทที่มีจำนวนพนักงานเกินเกณฑ์ต้องดำเนินการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน ครอบคลุมตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทาน⁴⁷

(b) the act would be internationally wrongful if committed by that State.”

⁴⁶ International Law Commission, Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, art 17 Direction and control exercised over the commission of an internationally wrongful act

“A State which directs and controls another State in the commission of an internationally wrongful act by the latter is internationally responsible for that act if:

- (a) that State does so with knowledge of the circumstances of the internationally wrongful act; and
- (b) the act would be internationally wrongful if committed by that State.”

⁴⁷ Act on Corporate Due Diligence Obligations in Supply Chains, Article 1 Division 1 section 1 scope of application

(1) This Act applies to enterprises regardless of their legal form that

1. have their central administration, their principal place of business, their administrative headquarters or their statutory seat in Germany and

4.2 ข้อจำกัดการปรับใช้หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยได้กำหนดแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562–2565) ไว้ โดยครอบคลุมประเด็นสำคัญ ได้แก่ สิทธิแรงงาน สิทธิชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิ การลงทุนระหว่างประเทศ และบริษัทข้ามชาติ⁴⁸ โดยมีมาตรการทั้งด้านการรับข้อร้องเรียน การส่งเสริมความตระหนักรู้ และการตรวจสอบสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม ด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาด COVID-19 ส่งผลให้การดำเนินการหลายส่วนไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งต่อมารัฐบาลได้กำหนดแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนระยะที่ 2 (พ.ศ. 2566–2570) โดยขยายกรอบไปสู่การปรับปรุงกฎหมายและนโยบาย⁴⁹ นอกจากนี้ การปรับใช้แผนปฏิบัติการระดับชาติด้านธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ของประเทศไทยยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะการบังคับใช้กับบริษัทข้ามชาติซึ่งไม่สามารถทำได้โดยตรง เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติกฎหมายเฉพาะที่สอดคล้องกับหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ทำให้มาตรการต่าง ๆ โดยเฉพาะในเชิงการป้องกัน เช่น กระบวนการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้านที่ไม่สามารถบังคับให้บริษัทในห่วงโซ่อุปทานต้องปฏิบัติตามเป็นรูปธรรมจากกรณีศึกษาของประเทศไทย เช่น การลงทุนในโครงการเขื่อนไซยะบุรีซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนลุ่มน้ำโขง การเวนคืนที่ดินในโครงการทวายที่ละเมิดสิทธิชุมชน หรือกรณีสัมปทานอ้อยในกัมพูชา สะท้อนให้เห็นว่าการลงทุนข้ามพรมแดนของบริษัทไทยและบริษัทข้ามชาติยังคงก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิอย่างต่อเนื่อง ทั้งสิทธิแรงงาน สิทธิชุมชน และสิทธิสิ่งแวดล้อม⁵⁰ ขณะเดียวกัน กลไกการเยียวยาของประเทศไทยยังไม่สามารถรองรับผู้เสียหายได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันทั่วถึง⁵¹

เพราะฉะนั้น แม้การจัดทำแผนปฏิบัติการทั้งสองระยะสะท้อนถึงความก้าวหน้าในการบูรณาการหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนเข้ากับนโยบายของรัฐ แต่การดำเนินงานยังคงอยู่ในระดับเชิง

2. that normally have at least 3,000 employees in Germany; employees posted abroad are included.

Notwithstanding sentence 1 no. 1, this Act also applies to enterprises regardless of their legal form that

1. have a domestic branch office pursuant to section 13d of the Commercial Code (Handelsgesetzbuch – HGB) and

2. that normally have at least 3,000 employees in Germany.

ทั้งนี้ เป็นคำแปลอย่างเป็นทางการ

⁴⁸ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกระทรวงยุติธรรม, แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565) (ครั้งที่พิมพ์ 1, 2562), 22.

⁴⁹ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกระทรวงยุติธรรม, (เชิงอรรถ 8) 160-161.

⁵⁰ คณะทำงานติดตามการลงทุนข้ามพรมแดน, (เชิงอรรถ 5) 138-145.

⁵¹ เฟื่องอ้าง, 127, 130-133.

นโยบายมากกว่าการพัฒนาหลักเกณฑ์ทางกฎหมายเฉพาะ ทำให้ปัญหาด้านเขตอำนาจศาลนอกดินแดน (Extraterritorial Jurisdiction) และข้อจำกัดของกลไกเยียวยายังคงเป็นอุปสรรคสำคัญ⁵² เพื่อให้ประเทศไทยสามารถปรับใช้หลักการชี้แนะได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความท้าทายของการลงทุนข้ามพรมแดน ด้านสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม โดยเป็นปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “Race to Bottom”⁵³

5. ข้อจำกัดทางกฎหมายในการปรับใช้หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

5.1 ข้อจำกัดเขตอำนาจศาลและสถานะทางกฎหมายของบริษัทข้ามชาติ

ข้อจำกัดในการขยายอำนาจนอกอาณาเขต (Extraterritorial Jurisdiction) ภายใต้หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับหลักอธิปไตยของรัฐ (State Sovereignty) ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศ หลักอธิปไตยของรัฐกำหนดให้รัฐมีอำนาจสูงสุดในการใช้อำนาจอธิปไตยภายในดินแดนของตน และมีความเป็นอิสระจากการแทรกแซงของรัฐอื่นหรือองค์การระหว่างประเทศ ซึ่งหลักการดังกล่าวจึงเป็นกรอบจำกัดสำคัญต่อการที่รัฐจะขยายการใช้อำนาจทางกฎหมายไปควบคุมหรือกำกับการกระทำของบุคคลหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นนอกอาณาเขตของตน⁵⁴ โดยข้อจำกัดเขตอำนาจศาลและสถานะทางกฎหมายของบริษัทข้ามชาติ ผู้เขียนแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

5.1.1 ข้อจำกัดด้านเขตอำนาจศาล

โดยมาตรา 4 ประมวลวิธีพิจารณาความแพ่ง⁵⁵ และมาตรา 15 พระราชบัญญัติการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481⁵⁶ เป็นประเด็นสำคัญในเกี่ยวกับเขตอำนาจศาล โดยเฉพาะคดีที่เกิดขึ้นในต่างประเทศที่

⁵² กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกระทรวงยุติธรรม, (เชิงอรรถ 8) 8.

⁵³ Surya Deva, *Regulating Corporate Human Rights Violations: Humanizing Business*, “Access to Justice in Cross-Border Corporate Violations” Routledge, 2012, 81; Olivier De Schutter et al., ‘Commentary to the UN Guiding Principles on Business and Human Rights’, (2016) 1 Business and Human Rights Journal; 1, 1–19

⁵⁴ Malcolm N. Shaw, *International Law*, (8th Edition, Cambridge University Press, 2017), 348-350.

⁵⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 4

“เว้นแต่จะมีบัญญัติเป็นอย่างอื่น

(1) คำฟ้อง ให้เสนอต่อศาลที่จำเลยภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาล หรือต่อศาลที่มูลคดีเกิดขึ้นในเขตศาลไม่ว่าจำเลยจะมีภูมิลำเนาอยู่ในราชอาณาจักรหรือไม่”

(2) คำร้องขอ ให้เสนอต่อศาลที่มูลคดีเกิดขึ้นในเขตศาล หรือต่อศาลที่ผู้ร้องมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาล”

⁵⁶ พระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 มาตรา 15

“หนึ่งเกิดจากการละเมิด ให้บังคับไปตามกฎหมายแห่งถิ่นที่ข้อเท็จจริงซึ่งทำให้เป็นการละเมิดได้เกิดขึ้น

สามารถกำหนดให้ศาลมีอำนาจในการพิจารณาคดีได้ โดยเฉพาะคดีที่เกิดขึ้นจากผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนจากบริษัทข้ามชาติ หรือในมาตรา 4 ตี ที่สามารถขยายขอบเขตที่จำกัดอยู่เฉพาะคดีตามหลักการมูลแห่งคดีที่สามารถยื่นฟ้องได้ต้องเกิดขึ้นภายในประเทศไทยได้เช่นเดียวกัน⁵⁷ อีกทั้งกรณีข้อจำกัดของเขตอำนาจศาลเฉพาะกรณีตามพระราชบัญญัติการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 ในมาตรา 15 ได้กำหนดหลักการสำคัญอย่างจุดเกาะเกี่ยวแบบ Double Actionability ไว้⁵⁸ โดยประเด็นแห่งคดีอย่างการกำหนดให้คดีที่ขึ้นสู่ศาลได้ต้องเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามการหลักแห่งละเมิดของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น และต้องเป็นการละเมิดที่เกิดขึ้นตามกฎหมายของประเทศที่มีการทำละเมิด และเป็นการละเมิดตามกฎหมายไทย จึงทำให้ผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนต้องครอบคลุมประกอบตามหลักแห่งละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และหลักแห่งละเมิดตามกฎหมายของรัฐผู้รับการลงทุนด้วย⁵⁹

อย่างไรก็ตาม ประเด็นเขตอำนาจศาลนำไปสู่การใช้กลไกทางกฎหมายของประเทศไทยเพื่อเรียกร้องความรับผิดชอบจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนข้ามพรมแดนนั้น ที่ยังคงมีข้อจำกัดที่สำคัญสองประการ ได้แก่ ข้อจำกัดจากหลัก Double Actionability ที่กำหนดให้การกระทำนั้นต้องเป็นละเมิดตามกฎหมายของรัฐที่เกิดเหตุและกฎหมายไทยควบคู่กัน ส่งผลให้บริษัทสัญชาติไทยอาจหลุดพ้นจากความรับผิดชอบหากเข้าไปลงทุนในประเทศที่มีมาตรฐานการคุ้มครองต่ำกว่าได้ แม้การกระทำนั้นจะขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนก็ตาม อีกทั้งข้อจำกัดด้านขอบเขตการเยียวยา ที่การเรียกค่าสินไหมทดแทนถูกจำกัดไว้เพียงตามกรอบของกฎหมายไทยเท่านั้น ทำให้เกิดความเสียหาย และผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม ที่ไม่สามารถได้รับการเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพโดยเฉพาะกรณีค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งของประเทศไทยปัจจุบัน

ความในวรรคก่อนไม่ใช่แค่บรรดาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ ซึ่งไม่เป็นการละเมิดตามกฎหมายสยาม ...”

⁵⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 4 ตี

“คำฟ้องอื่นนอกจากที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4 ทวิ ซึ่งจำเลยมิได้มีภูมิลำเนาอยู่ในราชอาณาจักรและมูลคดีมิได้เกิดขึ้นในราชอาณาจักร ถ้าโจทก์เป็นผู้มีสัญชาติไทยหรือมีภูมิลำเนาอยู่ในราชอาณาจักร ให้เสนอต่อศาลแพ่งหรือต่อศาลที่โจทก์มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาล

คำฟ้องตามวรรคหนึ่ง ถ้าจำเลยมีทรัพย์สินที่อาจถูกบังคับคดีได้อยู่ในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นการชั่วคราวหรือถาวร โจทก์จะเสนอคำฟ้องต่อศาลที่ทรัพย์สินนั้นอยู่ในเขตศาลก็ได้”

⁵⁸ จุดเกาะเกี่ยวตามหลัก Double Actionability หมายถึง หลักเกณฑ์ในการพิจารณาคดีละเมิดที่มีองค์ประกอบต่างประเทศ โดยการกระทำอันเป็นละเมิดจะต้องเข้าองค์ประกอบความรับผิดชอบทั้งสองประการ ได้แก่ (1) การกระทำนั้นต้องเป็นละเมิดตามกฎหมายไทย และ (2) การกระทำนั้นต้องเป็นละเมิดตามกฎหมายแห่งประเทศที่มูลคดีเกิดขึ้น หรือประเทศที่การละเมิดได้เกิดขึ้น; ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, *คำอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล Private International Law* พิมพ์ครั้งที่ 5 แก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2561) 264-265.

⁵⁹ เพิ่งอ้าง, 38.

และเมื่อพิจารณาบริบทการลงทุนข้ามพรมแดนและผลกระทบทางสิทธิมนุษยชนจะเห็นได้ว่า บริษัทข้ามชาติมีความซับซ้อนทั้งทางโครงสร้าง ประเภท และการจดทะเบียน ที่กำหนดว่าบริษัทข้ามชาติเหล่านั้นอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายไทยด้วย ทำให้เกิดช่องว่างทางกฎหมายที่บริษัทข้ามชาติอาจปฏิเสธเขตอำนาจศาลไทยได้ไม่ว่าทางในทางหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ในคดีเกี่ยวกับหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนปรากฏคดีที่เกี่ยวกับเขตอำนาจศาล เช่น คำพิพากษาคดี Vedanta Resources PLC and another v. Lungowe and others (2019) เมื่อชาวแซมเบีย 1,826 คนฟ้องร้องบริษัท Vedanta (บริษัทแม่ในอังกฤษ) และบริษัท Konkola Copper Mines (บริษัทลูกในแซมเบีย) จากการปล่อยมลพิษจากเหมืองทองแดงที่ปนเปื้อนแหล่งน้ำและพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งศาลวินิจฉัยให้ศาลอังกฤษมีเขตอำนาจพิจารณาคดี โดยพิจารณาจากระดับการควบคุมและการกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของบริษัทแม่ โดยที่ศาลได้วางหลักการสำคัญว่าบริษัทแม่อาจมีหน้าที่ดูแล (duty of care) ต่อผู้เสียหายจากการดำเนินงานของบริษัทลูกในต่างประเทศ⁶⁰ หรือ คำพิพากษาคดี Okpabi v Royal Dutch Shell Plc (2021) เป็นคดีที่สำคัญของศาลสูงสุดของสหราชอาณาจักรตัดสินในปี 2021 โดยชาวไนจีเรียกว่า 42,500 คนจากชุมชน Ogale และ Bille ฟ้องร้องบริษัท Royal Dutch Shell Plc (บริษัทแม่ในอังกฤษ) พร้อมบริษัทลูกของ Shell Petroleum Development Company of Nigeria (SPDC) จากการปนเปื้อนน้ำมันที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนในเดลต้าแม่น้ำไนเจอร์ ศาลสูงสุดสหราชอาณาจักรมีคำวินิจฉัยเป็นเอกฉันท์ว่าศาลอังกฤษมีเขตอำนาจพิจารณาคดีนี้ โดยวางหลักการสำคัญว่าบริษัทแม่อาจมีหน้าที่ดูแลต่อผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของบริษัทลูกในต่างประเทศ หากบริษัทแม่มีระดับการควบคุมที่มีนัยสำคัญหรือมีอิทธิพลต่อนโยบายของบริษัทลูก โดยเฉพาะในประเด็นการป้องกันความเสียหายและมาตรฐานสิ่งแวดล้อม⁶¹

5.1.2 ข้อจำกัดด้านสถานะทางกฎหมายของบริษัทข้ามชาติ

การกำหนดสัญชาติของนิติบุคคล ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 มาตรา 4 กำหนดว่านิติบุคคลใดจะเป็น “คนต่างด้าว” หรือไม่ขึ้นอยู่กับสัดส่วนการถือหุ้นเกินกว่าร้อยละ 50 ของต่างชาติและสถานที่จดทะเบียนบริษัท⁶² หลักเกณฑ์ดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับทฤษฎี

⁶⁰ Vedanta Resources PLC and another v Lungowe and others [2019] UKSC 20, <https://supremecourt.uk/uploads/uksc_2017_0185_judgment_ee7cbbdb9f.pdf> สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2568

⁶¹ Okpabi and others v Royal Dutch Shell Plc and another [2021] UKSC 3 <https://supremecourt.uk/uploads/uksc_2018_0068_judgment_fd7f555f07.pdf> สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2568

⁶² พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจต่างด้าว พ.ศ. 2542 มาตรา 4

“ในพระราชบัญญัตินี้ คนต่างด้าว หมายความว่า ...

(2) นิติบุคคลซึ่งไม่ได้จดทะเบียนซึ่งไม่ได้จดทะเบียนในประเทศไทย

(3) นิติบุคคลซึ่งไม่ได้จดทะเบียนในประเทศไทย และมีลักษณะดังต่อไปนี้

ก. ทุนตั้งแต่กึ่งหนึ่งของนิติบุคคลถือโดยบุคคลธรรมดาที่ไม่มีสัญชาติไทย หรือนิติบุคคลซึ่งไม่ได้จดทะเบียนในประเทศไทย หรือ

การได้สัญชาติของนิติบุคคลที่สถานที่จดทะเบียน แต่ในทางปฏิบัติยังเป็นช่องว่าง เพราะบริษัทข้ามชาติสามารถสร้างโครงสร้างการถือหุ้นที่ซับซ้อน โดยใช้บริษัทแม่ในต่างประเทศหรือบริษัทลูกในหลายประเทศเพื่อกำหนดสัญชาติที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบกิจการ ข้อจำกัดนี้ส่งผลให้การบังคับใช้แผนปฏิบัติการระดับชาติด้านธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยไม่สามารถครอบคลุมบริษัทข้ามชาติที่เข้ามาลงทุนได้ เพราะค่านิยม “นิติบุคคลสัญชาติไทย” หรือ “นิติบุคคลต่างด้าว” ถูกตีความอย่างแคบเกินไปจนบริษัทสามารถหลีกเลี่ยงความรับผิดได้โดยอาศัยช่องโครงสร้างทางกฎหมาย

อีกทั้ง ในทฤษฎีการกำหนดสัญชาติของนิติบุคคลได้เสนอหลักการไว้หลายแนวทาง ได้แก่ (1) หลักสถานที่จดทะเบียน (Place of Incorporation Theory) ที่กำหนดว่านิติบุคคลมีสัญชาติของรัฐที่ตนได้จดทะเบียนจัดตั้ง ซึ่งเป็นหลักที่กฎหมายไทยในปัจจุบันใช้อยู่เป็นหลัก (2) หลักสถานที่ตั้งจริง (Real Seat Theory) ซึ่งให้ความสำคัญกับสถานที่ที่บริษัทบริหารหรือประกอบธุรกิจจริงมากกว่าที่ตั้งทะเบียน (3) หลักการควบคุม (Control Test) ที่มุ่งไปยังผู้ถือหุ้นหรือผู้มีอำนาจควบคุมกิจการว่าเป็นคนสัญชาติใด⁶³ และ (4) แนวทางผสม (Mixed Approach) ที่ใช้เกณฑ์หลายอย่างประกอบกัน ทั้งที่ตั้งทุน และการควบคุม ผ่านการกำหนดสัดส่วนผู้ถือหุ้นต่างชาติในพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 แต่วิธีการนี้กลับสร้างช่องว่างทางกฎหมายอย่างมาก⁶⁴ โดยเฉพาะในกรณีที่บริษัทแม่อยู่ต่างประเทศและถือหุ้นผ่านนิติบุคคลหลายชั้น บริษัทสามารถใช้โครงสร้างเช่นนี้หลีกเลี่ยงสถานะ “นิติบุคคลต่างด้าว” ตามกฎหมายไทยได้โดยง่าย

เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ความระมัดระวังขององค์กรธุรกิจในช่วงโซ่อุปทานของประเทศเยอรมนีจะเห็นความแตกต่างที่ชัดเจนว่า กฎหมายเยอรมันมิได้เน้นที่สัญชาติของนิติบุคคล แต่เน้นว่าบริษัทใดก็ตามที่ประกอบกิจการอยู่ในเยอรมนีและมีจำนวนพนักงานตามเกณฑ์ที่กำหนดจะต้องปฏิบัติตามการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างครบถ้วนโดยครอบคลุมทั้งบริษัท

ข. นิติบุคคลซึ่งมีบุคคลธรรมดาที่ไม่มีสัญชาติไทย หรือนิติบุคคลซึ่งไม่ได้จดทะเบียนในประเทศไทยลงทุนมูลค่าตั้งแต่กึ่งหนึ่งของทุนทั้งหมดในนิติบุคคลนั้น

ค. ห้างหุ้นส่วนจำกัดหรือห้างหุ้นส่วนสามัญที่จดทะเบียนซึ่งหุ้นส่วนผู้จัดการหรือการเป็นคนต่างด้าว”

⁶³ นราฤทธิ์ กาแก้ว. การศึกษาปัญหาของข้อกฎหมายบางประการเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว, (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554) 45.

⁶⁴ แนวทางการได้มาซึ่งสัญชาติของนิติบุคคลจะเห็นได้จากมาตรา 4 และการกำหนดสัดส่วนการถือหุ้น มาตรา 4 (3) และมาตรา 4 (4) ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542

แม้ บริษัทลูก และห่วงโซ่อุปทาน⁶⁵ วิธีการเช่นนี้สะท้อนแนวคิดการยึดหลักหลักสถานที่ตั้งจริง (Real Seat) และยังขยายอำนาจบังคับใช้ให้กว้างกว่าหลักเกณฑ์ของไทยอย่างมาก

ในด้านประเพณีของนิติบุคคล กฎหมายไทยยังคงประสบปัญหาความทับซ้อนระหว่างพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 ซึ่งต่างก็มีบทบัญญัติที่กำหนดคุณสมบัติและความรับผิดชอบของนิติบุคคลในลักษณะที่แตกต่างกัน⁶⁶ เช่น บริษัทมหาชนจำกัดที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์อาจอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกฎหมายทั้งสองฉบับแรก (พระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535) ขณะที่บริษัทจำกัดที่มีผู้ถือหุ้นต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว จึงทำให้เกิดช่องว่างและความซ้ำซ้อนในการบังคับใช้ได้ และยิ่งไปกว่านั้น การจำแนกประเภทนิติบุคคลตามกฎหมายไทยยังไม่เชื่อมโยงกับการประเมินผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนที่เป็นหัวใจสำคัญของหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน โดยประเด็นดังกล่าวส่งผลต่อการตีความและการบังคับใช้มาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 ซึ่งกำหนดให้กิจการบางประเภทต้องมีสถานะเป็นนิติบุคคลสัญชาติไทย เช่น กิจการที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงหรือศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น⁶⁷ อย่างไรก็ตาม การกำหนดเงื่อนไขเช่นนี้ยังไม่สามารถเชื่อมโยงกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างครอบคลุม เนื่องจากเน้นที่การรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของรัฐ มากกว่าการสร้างกลไกรับผิดชอบต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรง

สำหรับข้อจำกัดทางกฎหมายข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่าควรพิจารณาจัดทำกฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับบริษัทข้ามชาติ โดยกำหนดให้ทุกบริษัทที่ดำเนินกิจการในไทยหรือมีผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนในไทยต้องมีหน้าที่ตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน นอกจากนี้ ในกระบวนการพิจารณาคดีควรเปิดโอกาสให้

⁶⁵ Act on Corporate Due Diligence Obligations in Supply Chains, Article 1 Division 1 section 1 scope of application

⁶⁶ นิติบุคคลตามพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535 (และแก้ไขเพิ่มเติม) ซึ่งตามพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ ความในมาตรา 4 ได้กำหนดนิยามของ "บริษัทหลักทรัพย์" ที่หมายความว่า บริษัทจำกัดหรือบริษัทมหาชนจำกัดที่ได้รับใบอนุญาตให้ประกอบธุรกิจหลักทรัพย์, นิติบุคคลตามพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ.2535 ในมาตรา 4 โดยเป็นบริษัทจำกัดที่จดทะเบียนแปรสภาพให้เป็นบริษัทมหาชนจำกัดตามพระราชบัญญัตินี้ โดยมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย โดยในคุณสมบัติของนิติบุคคลประเภทนี้ ได้มีการกำหนดให้ต้องมีผู้ถือหุ้นอย่างน้อย 15 คน และมีการจำกัดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถือหุ้นเพื่อป้องกันการรวมอำนาจระหว่างผู้ถือหุ้นด้วยกัน อีกทั้งบริษัทมหาชนสามารถเสนอขายหุ้นต่อประชาชนและจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติการประกอบกิจการคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 ได้กำหนดเฉพาะคุณสมบัติในผู้ถือหุ้นต้องเกิน 50 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไปจากจำนวนหุ้นทั้งหมดในบริษัทและหุ้นส่วน ซึ่งพระราชบัญญัตินี้บังคับใช้ในกรณีการขออนุญาตในการประกอบกิจการในประเทศไทย

⁶⁷ พระราชบัญญัติการประกอบกิจการคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 มาตรา 15

ศาลนำหลักการเจาะม่านนิติบุคคล (Piercing the corporate veil) มาใช้⁶⁸ เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ถือหุ้นหรือผู้บริหารใช้สถานะนิติบุคคลเป็นเกราะกำบังในการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ การบังคับใช้หลักการดังกล่าวจะช่วยสร้างความรับผิดชอบโดยตรงและทำให้กลไกการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การตรากฎหมายในลักษณะเดียวกับกฎหมายเยอรมันหรือกฎหมายสหภาพยุโรปย่อมต้องคำนึงถึงบริบทของประเทศไทย โดยเฉพาะการคุ้มครองธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่อาจประสบปัญหาการระดมทุนในการปฏิบัติตามกฎหมาย หากกฎหมายใหม่กำหนดหน้าที่ที่กว้างและซับซ้อนเกินไปอาจทำให้ธุรกิจขนาดย่อมสูญเสียขีดความสามารถในการแข่งขัน

5.2 ข้อจำกัดด้านหลักความรับผิดชอบทางแพ่งของบริษัทข้ามชาติ

ในระบบกฎหมายไทยได้วางหลักเกณฑ์ความรับผิดเกี่ยวกับมูลละเมิดไว้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ซึ่งกำหนดให้ผู้ใดที่จงใจหรือประมาทเลินเล่อจนก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิของบุคคลอื่นต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทน ซึ่งความรับผิดดังกล่าวเป็นหลักทั่วไปที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานกฎหมายในการเรียกร้องค่าเสียหายจากบริษัทข้ามชาติได้ แต่ปัญหาก็เกิดขึ้นทันทีเมื่อการละเมิดมิได้เกิดขึ้นภายในราชอาณาจักร เนื่องจากต้องนำหลักเกณฑ์ตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 มาบังคับใช้ โดยได้วางเงื่อนไขของการรับผิดไว้ว่า “หนี้ซึ่งเกิดจากการละเมิดให้บังคับไปตามกฎหมายแห่งถิ่นที่ข้อเท็จจริงซึ่งทำให้เป็นการละเมิดได้เกิดขึ้น” และได้กำหนดข้อจำกัดเพิ่มเติมไว้ว่าหากข้อเท็จจริงนั้นไม่เป็นการละเมิดตามกฎหมายไทยแล้ว ก็จะไม่อาจนำมาฟ้องร้องต่อศาลไทยได้ หลักเกณฑ์เช่นนี้สะท้อนถึงแนวคิดที่ต้องการป้องกันมิให้ศาลไทยใช้อำนาจเกินขอบเขตที่อาจกระทบต่ออธิปไตยของรัฐอื่น แต่ในอีกด้านหนึ่งกลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้เสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนในต่างประเทศไม่สามารถเข้าถึงกลไกการเยียวยาของศาลไทยได้เช่นเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้นการกำหนดความรับผิดของบริษัทแม่ในประเทศไทยจากการกระทำละเมิดของบริษัทลูกในต่างประเทศ เนื่องจากหลักกฎหมายโดยทั่วไปแล้วบริษัทลูกถือเป็นนิติบุคคลที่มีสถานะอิสระแยกจากบริษัทแม่ ทำให้การกระทำหรือความผิดที่เกิดขึ้นกับบริษัทลูกไม่ผูกพันโดยตรงกับบริษัทแม่ เว้นแต่จะมีข้อพิสูจน์ได้ว่าบริษัทแม่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมีนัยสำคัญ เช่น การมีส่วนร่วมในเชิงนโยบาย การออกคำสั่งควบคุมการดำเนินกิจการ หรือการละเลยหน้าที่ในการกำกับดูแลอย่างร้ายแรง โดยกรณีเช่นนี้ศาลไทยอาจพิจารณาให้บริษัทแม่ต้องรับผิดชอบร่วมกับบริษัทลูกได้⁶⁹

⁶⁸ หลักการเจาะม่านนิติบุคคล (Piercing the Corporate Veil) เป็นหลักทางกฎหมายสำหรับการพิจารณาคดี เพื่อยกเลิกความคุ้มครองของความเป็นนิติบุคคลที่แยกต่างหากจากผู้ถือหุ้น หรือผู้บริหารของบริษัท สำหรับกรณีที่มีการใช้นิติบุคคลเป็นเครื่องมือในการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือเพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิด

⁶⁹ ในความรับผิดทางกฎหมายที่อาจขยายขอบเขตไปจากบริษัทแม่ไปยังบริษัทลูกด้วย ตามคำพิพากษาฎีกาที่ 273/2529 ที่ศาลได้มีคำพิพากษาเกี่ยวกับความรับผิดของบริษัท ให้บริษัทต้องร่วมรับผิดกับบริษัทใหม่ซึ่งมีกิจการลักษณะเดียวกัน โดยมีอาจถือว่าเป็นบุคคลที่ต่างกัน โดยที่จำเลยจะอ้างว่าบริษัทเดิมและ

ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติการพิสูจน์เช่นนี้เป็นเรื่องที่ยากอย่างยิ่ง เพราะผู้เสียหายต้องเผชิญกับการนำสืบซึ่งตกอยู่ในความรับผิดชอบโดยตรงของโจทก์ อันเป็นลักษณะของระบบกล่าวหาตามกฎหมายแพ่งไทย การเข้าถึงเอกสารภายใน การพิสูจน์ความสัมพันธ์เชิงนโยบายระหว่างบริษัทแม่และบริษัทลูก ตลอดจนการเชื่อมโยงระหว่างสาเหตุแห่งความเสียหายกับการกระทำของบริษัทแม่ โดยเฉพาะเมื่อการละเมิดเกิดขึ้นในต่างประเทศที่อาจขาดกลไกการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใส เมื่อเปรียบเทียบกับแนวปฏิบัติของต่างประเทศ เช่น คดี *Vedanta Resources PLC v. Lungowe* (UK, 2019) และคดี *Okpabi v. Royal Dutch Shell Plc* (UK, 2021) ศาลสหราชอาณาจักรได้วางแนวทางที่ก้าวหน้ากว่า โดยยอมรับว่าบริษัทแม่อาจมี “หน้าที่ในการดูแล” (duty of care) ต่อบริษัทลูกในต่างประเทศ หากปรากฏข้อเท็จจริงว่าบริษัทแม่มีบทบาทอย่างชัดเจนในการกำหนดนโยบายหรือควบคุมการดำเนินงานของบริษัทลูก⁷⁰ ซึ่งแนวคิดนี้มีความสอดคล้องโดยตรงกับหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ที่วางหลักกว่าบริษัทมิใช่เพียงต้องรับผิดชอบเมื่อมีส่วนร่วมโดยตรงเท่านั้น แต่ยังต้องมีความรับผิดชอบต่อเชิงป้องกัน (Preventive Responsibility) เพื่อไม่ให้กิจการของตนหรือห่วงโซ่อุปทานก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน

สำหรับประเทศไทย แม้ว่าพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กำหนดความรับผิดในลักษณะ “ความรับผิดอย่างเคร่งครัด” (strict liability) สำหรับกรณีที่เกิดกิจกรรมทางธุรกิจสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แต่เมื่อการละเมิดสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นนอกเขตแดนไทย เช่น กรณีเขื่อนไซยะบุรีในลาว หรือการปล่อยฝุ่นพิษจากการเผาในกัมพูชา ก็ยังไม่อาจนำมาฟ้องร้องต่อศาลไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะติดข้อจำกัดตามกฎหมายขัดกันแห่งกฎหมายและปัญหาเกี่ยวกับเขตอำนาจศาล ทำให้การคุ้มครองผู้เสียหายในทางปฏิบัติจึงยังไม่เกิดขึ้นจริง และความแตกต่างทางกฎหมาย เมื่อเปรียบเทียบกับพระราชบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ความระมัดระวังขององค์กรธุรกิจในห่วงโซ่อุปทานของประเทศเยอรมนี ซึ่งใช้แนวทางเชิงป้องกัน กำหนดให้องค์กรธุรกิจต้องดำเนินการตรวจสอบสิทธิมนุษยชน อย่างเป็นระบบ การประเมินความเสี่ยงล่วงหน้า และการจัดวางมาตรการป้องกัน พร้อมทั้งกำหนดโทษทางปกครองและทางแพ่งสำหรับการละเมิดหน้าที่ดังกล่าวไว้ ในขณะที่ระบบกฎหมายไทยยังคงเป็นไปในลักษณะเชิงตอบสนอง (Reactive Approach) กล่าวคือ จะเกิดความรับผิดได้ต่อเมื่อมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นแล้วและมีผู้เสียหายนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นที่ประเทศไทยควรพิจารณาปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับแนวโน้มสากล ซึ่งมุ่งสร้างระบบการกำกับดูแลเชิงป้องกันที่มีประสิทธิภาพมากกว่า

บริษัทใหม่มีความเป็นนิติบุคคลแตกต่างกันเพื่อปฏิเสธความรับผิดตามกฎหมายแรงงานที่จำเลยมีความรับผิดต่อโจทก์ซึ่งเป็นลูกจ้างไม่ได้

⁷⁰ *Vedanta Resources Plc and another v. Lungowe and others* [2019] UKSC 49-61; *Okpabi and others v Royal Dutch Shell Plc and another* [2021] UKSC 3.

5.3 ข้อจำกัดด้านกระบวนการได้รับการเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ

การเยียวยาที่มีประสิทธิภาพตามหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ถูกแบ่งออกเป็นสองลักษณะสำคัญ ได้แก่ การเยียวยาทางกฎหมาย (Judicial mechanism)⁷¹ และการเยียวยาที่ไม่ใช่ทางกฎหมาย (Non-Judicial mechanism)⁷² โดยผู้เขียนแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

5.3.1 ข้อจำกัดด้านกระบวนการเยียวยาทางกฎหมาย

ข้อจำกัดเรื่องเขตอำนาจศาลของศาลไทยยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเยียวยาในคดีข้ามพรมแดน แม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและพระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 จะกำหนดให้ศาลไทยมีอำนาจพิจารณาคดีได้ในกรณีที่จำเลยมีภูมิลำเนาในประเทศไทย หรือเมื่อการกระทำบางส่วนเกิดขึ้นในราชอาณาจักร แต่ในทางปฏิบัติ ศาลมักตีความหลัก “ความเชื่อมโยงที่เพียงพอ” (Sufficient Connection) อย่างเคร่งครัด ทำให้ผู้เสียหายจากประเทศเพื่อนบ้านไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในไทยได้อย่างแท้จริง โดยกรณีศึกษา “เขื่อนไชยะบุรี” เป็นตัวอย่างสำคัญที่สะท้อนถึงปัญหาดังกล่าว กลุ่มชาวบ้านในลุ่มน้ำโขงได้ยื่นฟ้องบริษัทไทยผู้รับสัมปทานในโครงการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำในประเทศลาวต่อศาลปกครอง โดยอ้างว่าการดำเนินโครงการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิทธิในการดำรงชีวิตของชุมชนไทยในพื้นที่ชายแดน แม้ว่าศาลจะรับคดีไว้พิจารณาในภายหลังแต่ต้องใช้เวลาอันยาวนานกว่าเจ็ดปีเพื่อตัดสินประเด็นเขตอำนาจศาล ขณะที่โครงการได้ดำเนินการไปแล้วและก่อให้เกิดผลกระทบอย่างต่อเนื่องต่อสิ่งแวดล้อม⁷³ ความล่าช้าและการตีความอย่างเคร่งครัดนี้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของระบบยุติธรรมไทยที่ไม่สอดคล้องกับหลักการเข้าถึงการเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพตามที่หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนกำหนดไว้

อย่างไรก็ตาม ในระบบยุติธรรมไทยได้เริ่มแสดงพัฒนาการเชิงบวกมากขึ้น โดยเฉพาะคดีของบริษัทน้ำตาลมิตรผล (Mitr Phol Sugar Corporation) ซึ่งเป็นคดีที่กลุ่มชาวบ้านชาวกัมพูชากว่า 300 ครอบครัวยื่นฟ้องบริษัทไทยในปี พ.ศ. 2561 ต่อศาลแพ่งกรุงเทพใต้ โดยอ้างว่าบริษัทถูกในเครือของมิตรผลได้กระทำการขับไล่และทำลายที่ดินทำกินในจังหวัดอุดรธานี ประเทศกัมพูชาโดยไม่มีการเยียวยาอย่างเป็นธรรม

⁷¹ UN Guiding Principles on Business and Human Rights, art 25

"As part of their duty to protect against business-related human rights abuse, States must take appropriate steps to ensure that when such abuses occur within their territory and/or jurisdiction, those affected have access to effective remedy through judicial, administrative, legislative or other appropriate means."

⁷² UN Guiding Principles on Business and Human Rights, art 27

"States should provide effective and appropriate non-judicial grievance mechanisms, alongside judicial mechanisms, as part of a comprehensive State-based system for the remedy of business-related human rights abuse."

⁷³ คณะทำงานติดตามการลงทุนข้ามพรมแดน, (เชิงอรรถ 5) 78-87.

คดีดังกล่าวถือเป็นกรณีตัวอย่างสำคัญของการเรียกร้องความรับผิดชอบของบริษัทไทยต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นนอกราชอาณาจักร แม้ในเวลานั้นประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะรองรับหลักการความรับผิดชอบข้ามพรมแดน ซึ่งในชั้นการพิจารณาคดีของศาลฎีกาในปี พ.ศ. 2565 ได้มีการตกลงกันระหว่างบริษัทกับผู้ได้รับผลกระทบ ทำให้บริษัทต้องเยียวยาแก่ผู้เสียหาย⁷⁴ จากกรณีดังกล่าวจึงถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าระบบศาลไทยเปิดรับแนวคิดเรื่อง “Extraterritorial Liability” ของบริษัทข้ามชาติที่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติของศาลต่างประเทศ เช่น คดี Vedanta Resources PLC v. Lungowe (2019) และ Okpabi v. Royal Dutch Shell Plc (2021) ของสหราชอาณาจักรแม้ว่าคดีจะยังไม่ถึงที่สิ้นสุดก็ตาม

5.3.2 ข้อจำกัดด้านการเยียวยาที่ไม่ใช่ทางกฎหมาย

ตามหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ข้อที่ 27 ได้กำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีกลไกการร้องทุกข์ที่ไม่ใช่ทางศาลซึ่งมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยึดตามหลักสิทธิมนุษยชน โดยกลไกดังกล่าวของประเทศไทยที่มีบทบาทสำคัญ เช่น

(1) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

แม้จะเป็นองค์กรอิสระที่มีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบและเสนอแนะแนวทางการเยียวยา แต่ไม่มีกฎหมายให้อำนาจบังคับตามข้อเสนอแนะของตนได้ ทำให้ข้อวินิจฉัยหรือคำแนะนำของคณะกรรมการมักถูกมองว่าเป็นเพียงข้อเสนอในเชิงนโยบายมากกว่าการบังคับใช้จริง ตัวอย่างชัดเจนคือคำวินิจฉัยที่ 1220/2558 เกี่ยวกับโครงการทำเรือในเขตเศรษฐกิจพิเศษทวาย ซึ่งชี้ให้เห็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของชุมชนท้องถิ่น แต่ทั้งรัฐบาลผู้รับการลงทุนและบริษัทที่เกี่ยวข้องมิได้ดำเนินการตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการในเรื่องการชดเชยและการฟื้นฟูวิถีชีวิตของผู้ได้รับผลกระทบ⁷⁵

(2) ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของกระทรวงยุติธรรม

แม้จะเป็นช่องทางที่ช่วยลดภาระของศาลและส่งเสริมการระงับข้อพิพาทโดยสมัครใจ แต่ยังมีข้อจำกัดในด้านเขตอำนาจและผลทางกฎหมายของข้อตกลง⁷⁶ โดยการไกล่เกลี่ยจะมีผลบังคับได้ก็ต่อเมื่อได้รับการรับรองจากศาล นอกจากนี้ ผู้ไกล่เกลี่ยจำนวนมากยังขาดความรู้ความเข้าใจด้านสิทธิมนุษยชนและคดีข้ามพรมแดน ทำให้ผู้ได้รับผลกระทบมักมองว่ากลไกนี้ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอและเลือกใช้ช่องทางศาลแทน⁷⁷

⁷⁴ Inclusive Development International, “Mitr Phol Sugar Corporation: Land Conflict and Human Rights Violations in Cambodia” <<https://www.inclusivedevelopment.net/cases/mitr-phol/>> สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2568

⁷⁵ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. รายงานผลการตรวจสอบที่ 1220/2558 เรื่อง สิทธิชุมชน กรณีการดำเนินโครงการทำเรื่อน้ำลึกและเขตเศรษฐกิจพิเศษทวาย, 23 พฤศจิกายน 2558

⁷⁶ พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ไม่ได้บัญญัติให้ศูนย์ไกล่เกลี่ยมีเขตอำนาจในการดำเนินการกับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นนอกราชอาณาจักรไว้เป็นกาลเฉพาะ

⁷⁷ ในทางปฏิบัติผู้เสียหายมักเลือกใช้ช่องทางศาลเป็นกลไกหลักในการเรียกร้องสิทธิ เนื่องจากสามารถก่อให้เกิดผลการเยียวยาที่ชัดเจนและมีผลในทางกฎหมาย แม้ว่ากระบวนการพิจารณาคดีจะใช้เวลาอันยาวนานกว่าช่องทางอื่นก็ตาม

(3) กลไกการร้องทุกข์ระดับปฏิบัติการของภาคธุรกิจ

เป็นกลไกที่บริษัทข้ามชาติต้องจัดตั้งขึ้นเพื่อรับข้อร้องเรียนจากผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงที่ยังคงเป็นประเด็นท้าทายสำหรับประเทศไทย เนื่องจากยังไม่มีกฎหมายบังคับให้บริษัทต้องจัดตั้งกลไกดังกล่าว ส่งผลให้ยังเกิดช่องว่างเกี่ยวกับมาตรฐานกลางของการจัดตั้งเพื่อรองรับผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นจากบริษัท ความเป็นอิสระ รวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย⁷⁸

เมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่าข้อจำกัดของกลไกเยียวยาทางศาล และการเยียวยาที่ไม่ใช่ทางศาลของประเทศไทยยังขาดการบูรณาการ และหน่วยงานกลางที่มีอำนาจบังคับใช้และตรวจสอบให้เกิดผลในทางปฏิบัติ โดยการเยียวยาที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยหลักการสำคัญ ได้แก่ ความเป็นอิสระ ความโปร่งใส การเข้าถึงได้ของผู้เสียหาย อีกทั้งการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียและการรับผิดชอบของบริษัท โดย ประเทศไทยควรพิจารณาจัดตั้ง “ศูนย์ประสานงานด้านการเยียวยา” หรือหน่วยงานกลางที่มีอำนาจตรวจสอบและบังคับให้การเยียวยาเป็นไปตามมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งอาจจัดตั้งศูนย์ประสานงานระดับชาติ (National Contact Point: NCP) ภายใต้กรอบขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Co-operation and Development: OECD) ที่ทำหน้าที่ติดตาม ตรวจสอบ และรับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจที่ละเมิดสิทธิมนุษยชน

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

แม้หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนจะมีสถานะเป็นกฎหมายอย่างอ่อน (Soft Law) ที่ไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายโดยตรง แต่มีบทบาทสำคัญในการยกระดับมาตรฐานความรับผิดชอบต่อของบริษัทข้ามชาติในระดับสากล อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนหลักการดังกล่าวในบริบทของประเทศไทยยังเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างทางกฎหมาย โดยเฉพาะความไม่ชัดเจนในการใช้อำนาจศาลนอกอาณาเขต (Extraterritorial Jurisdiction) และการยึดถือหลักความเป็นอิสระของนิติบุคคลที่แยกความรับผิดชอบระหว่างบริษัทแม่และบริษัทลูก ซึ่งในทางปฏิบัติได้กลายเป็นเกราะกำบังความรับผิด (Corporate Veil) เมื่อเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการลงทุนในต่างประเทศ นอกจากนี้ กลไกการเยียวยาที่ไม่ใช่ทางศาล เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ยังคงมีข้อจำกัดด้านอำนาจบังคับใช้ ในขณะที่กลไกกำกับดูแลภาคธุรกิจในระดับปฏิบัติการส่วนใหญ่ยังอยู่บนพื้นฐานของความสมัครใจ ตลอดจนขาดมาตรฐานกลางและความเป็นอิสระ ส่งผลให้ผู้เสียหายจากการลงทุนข้ามพรมแดนไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทความฉบับนี้มุ่งวิเคราะห์ข้อจำกัดของกฎหมายไทยในการปรับใช้หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน โดยชี้ให้เห็นว่าอุปสรรคสำคัญเกิดจากโครงสร้างทางกฎหมายที่ไม่เอื้อต่อการกำกับดูแลการลงทุนข้ามพรมแดน ทั้งในด้านการขาดกฎหมายเฉพาะรองรับการใช้อำนาจนอกอาณาเขต และข้อจำกัดของ

⁷⁸ UN Guiding Principles on Business and Human Rights, art 31 (e)

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 4 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 มาตรา 15 ซึ่งทำให้การดำเนินคดีแพ่งข้ามพรมแดนเป็นไปได้ยาก และเสนอว่าการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องพัฒนากรอบกฎหมายภายในให้รองรับการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน อีกทั้งการส่งเสริมให้บริษัทข้ามชาติมีความรับผิดชอบที่เชื่อมโยงตลอดห่วงโซ่อุปทาน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมการลงทุนกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามมาตรฐานสากล

ทั้งนี้ บทความฉบับนี้ยังมีข้อจำกัดบางประการโดยเฉพาะในด้านการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ แม้จะมีการกล่าวถึงแนวโน้มการปรับใช้หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ในต่างประเทศเพื่อประกอบการวิเคราะห์ แต่ยังมีได้วิเคราะห์เปรียบเทียบการดำเนินการของประเทศไทยกับประเทศอื่น ๆ เชิงลึกเท่าที่ควร จึงทำให้บทความมุ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างของกฎหมายไทยเป็นหลัก

6.2 ข้อเสนอแนะ

ประเทศไทยควรพิจารณาจัดทำ “พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน” หรือ “กฎหมายว่าด้วยการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนในห่วงโซ่อุปทาน” (Human Rights Due Diligence Act) เป็นกฎหมายเฉพาะเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาลักษณะต่อสิทธิมนุษยชนในหลายมิติ โดยกำหนดหน้าที่ของบริษัทในการประเมินและป้องกันความเสี่ยงด้านสิทธิมนุษยชนตลอดห่วงโซ่อุปทาน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยสาระสำคัญของพระราชบัญญัตินี้ควรครอบคลุมทั้งหน้าที่ของรัฐและภาคธุรกิจในการเคารพและป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชน รวมถึงการกำหนดให้ภาคธุรกิจต้องจัดทำกระบวนการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน ซึ่งครอบคลุมตลอดห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่การประเมินความเสี่ยง การป้องกัน บรรเทา ติดตามผล ตลอดจนการเปิดเผยข้อมูลและกลไกเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ

อีกทั้ง เสนอให้มีการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะด้านในการกำกับดูแลที่สามารถดำเนินการได้อย่างอิสระจากอิทธิพลของรัฐหรือบริษัท เพื่อป้องกันการแทรกแซงที่อาจกระทบต่อความเป็นกลางและความน่าเชื่อถือของกระบวนการ ดังนี้

1. การกำหนดอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายและจัดให้มีเครื่องมือในการปฏิบัติงานอย่างครบถ้วนและเพียงพอ ครอบคลุมถึงอำนาจในการเข้าถึงข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของบริษัทไทยในต่างประเทศ ทั้งเอกสารภายใน รายงานการดำเนินงาน และข้อมูลเชิงเทคนิคที่จำเป็นต่อการประเมินและตรวจสอบความเสี่ยงและผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชน
2. การจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง อาทิ ชุมชนท้องถิ่น พนักงาน และองค์กรภาคประชาสังคม เพื่อให้การพิจารณาความเสียหายเป็นไปอย่างรอบด้านและสะท้อนความต้องการของผู้ได้รับผลกระทบ
3. กลไกดังกล่าวควรมีอำนาจในการจัดทำรายงานเชิงนโยบายและเผยแพร่ต่อสาธารณะอย่างโปร่งใส รวมถึงมีบทบาทในการติดตามผลและให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานกำกับดูแลที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ กฎหมายฉบับนี้ควรกำหนดกลไกความรับผิดชอบทั้งทางปกครองและทางแพ่ง เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกิดผลในทางปฏิบัติ ได้แก่

1. การมีคำสั่งให้แก้ไขหรือระงับการดำเนินธุรกิจที่ละเมิดสิทธิ การเปรียบเทียบปรับ หรือบทลงโทษในกรณีการละเมิดอย่างร้ายแรง

2. มาตรการคุ้มครองผู้เสียหายและพยานไม่ให้ถูกข่มขู่หรือกลั่นแกล้งทางกฎหมาย อีกทั้ง การบัญญัติให้ศาลไทยมีเขตอำนาจพิจารณาคดีที่เกิดจากการลงทุนข้ามพรมแดน แม้ว่าผลกระทบจะเกิดขึ้นนอกราชอาณาจักร เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีในศาลไทยได้ รวมทั้งรองรับการฟ้องคดีแบบกลุ่ม (Class Action)

3. เพื่อให้การบังคับใช้เกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นตอน ควรกำหนดบทเฉพาะกาลให้เริ่มบังคับใช้กับธุรกิจขนาดใหญ่หรือกิจการที่มีความเสี่ยงสูงก่อน โดยกำหนดเกณฑ์ เช่น มีลูกจ้างตั้งแต่ 3,000 คนขึ้นไป หรือมีรายได้เกิน 100 ล้านบาทต่อปี พร้อมทั้งให้มีการทบทวนประสิทธิผลของพระราชบัญญัติภายในระยะเวลา 2-5 ปีอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับบริบททางเศรษฐกิจของประเทศ

และปัจจุบันได้มีความพยายามผลักดันกลไกทางกฎหมาย โดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม โดยริเริ่มจัดทำ “ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมการดำเนินธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบ พ.ศ. ...” เพื่อรองรับการดำเนินธุรกิจตามหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

รายการอ้างอิง

- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565) (ครั้งที่พิมพ์ 1, 2562).
- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ร่วมกับสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2566-2570).
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. รายงานผลการตรวจสอบที่ 1220/2558 เรื่อง สิทธิชุมชน กรณีการดำเนินโครงการทำเรื่อน้ำลึกและเขตเศรษฐกิจพิเศษทวาย, 23 พฤศจิกายน 2558
- คณะทำงานติดตามการลงทุนข้ามพรมแดน, รายงานการติดตามการลงทุนโดยตรงของไทยในต่างประเทศ: ผลกระทบต่อชุมชน สิ่งแวดล้อม และการละเมิดสิทธิมนุษยชน (เล่ม 2) (กรุงเทพฯ: คณะทำงานติดตามการลงทุนข้ามพรมแดน, 2566).
- เฉลิมศรี ประเสริฐศรี, กลุ่มจับตาการลงทุนข้ามพรมแดนในภูมิภาค (Cross-border Investment Watch), ‘เชื่อนไชยะบุรี: เมื่อการลงทุนไทยสร้างผลกระทบต่อชีวิตผู้คนและสิ่งแวดล้อมแม่น้ำโขง’, โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ภาคประชาสังคมไทยในการจับตาการลงทุนข้ามพรมแดน (CRC), (มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน, 5 สิงหาคม 2564) <<https://crcthai.org/archives/4352>> สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2568
- ไทยรัฐออนไลน์, “จีนเดือดชาติตะวันตกทำ ‘ฝ่ายจีนเจียง’ แปรเปลี่ยน ‘ไคตอลจีน’ ฝึกสัญญาแบรนด์ดัง” (ไทยรัฐออนไลน์, 30 มีนาคม 2664) <<https://www.thairath.co.th/news/foreign/2059759>> สืบค้นเมื่อ 18 พฤษภาคม 2566
- ธีรชัย สันเจริญกิจ, “ทวาย: การลงทุนที่ไร้จริยธรรมของนักลงทุนไทยในเมียนมา,” (Fair Finance Thailand, 2564 <<https://fairfinancethailand.org/article/2021/dawei-teerachai-sanjaroenkij>> สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2568
- นราฤทธิ์ กาแก้ว, ‘การศึกษาปัญหาของข้อกฎหมายบางประการเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554).
- นาถนรินทร์ จันทรงาม, *หลักพื้นฐานของกฎหมายการลงทุนระหว่างประเทศ*, (พิมพ์ครั้งที่ 1, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2563). ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, *คำอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศ แผนกคดีบุคคล (Private International Law)* (พิมพ์ครั้งที่ 5 แก้ไขเพิ่มเติม, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561).
- ประชาไท, สถานการณ์ชายแดนไทย-เมียนมาเปลี่ยน คกก. ปฏิรูปการโยกย้ายถิ่นฐานฯ ชี้แก๊งอาชญากรรมเพื่อ ่อง-ชี ไทยต้องเตรียมรับมือผู้อพยพ,” (ประชาไท, 21 มีนาคม 2567) <<https://prachatai.com/journal/2024/03/108515>> สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2568

พิชัยศักดิ์ หรยางกูร, *หลักการชี้แนะของสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน: ตามกรอบงานขององค์การสหประชาชาติในการคุ้มครอง เคารพ และเยียวยา*, (พิมพ์ครั้งที่ 4, สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ).

วัชรชัย จินดากุล, การตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน กรณีศึกษาแรงงานเคลื่อนย้ายถิ่นฐานในอุตสาหกรรมก่อสร้างในจังหวัดสงขลา, ปีที่ 48 ฉบับที่ 3 (2562) วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Institute of Research and Development for Public Enterprises, รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง พันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนของประชาคมอาเซียน 2559

Alex Newton, *The Business of Human Rights: Best Practice and the UN Guiding Principles* (Routledge).

Chip Pitts, The United Nations ‘Protect, Respect, Remedy’ Framework and Guiding Principles, in *BUSINESS AND HUMAN RIGHTS: FROM PRINCIPLES TO PRACTICE* (Dorothee Baumann-Pauly, Justine Nolan eds., 1st ed. 2016).

Christian Scheper, From naming and shaming to knowing and showing’: human rights and the power of corporate practice *The International Journal of Human Rights*, 2015 Vol. 19, No. 6,

Foreign & Commonwealth Office and Department for International Development. Case study The Rana Plaza disaster. (2014) <<https://www.gov.uk/government/case-studies/the-rana-plaza-disaster#:~:text=Human%20rights%20internationally-,Case%20study,address%20key%20human%20rights%20risks.>> สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2568

General Comment 16, 39; Committee on the Rights of the Child, General Comment 24

HRC John Reggie Principle general of business and human rights 2022, UNGP BHR and U.N.G.P., Guiding principles on business and human rights: implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" framework, Commentary to, Principle 7

Inclusive Development International, “Mitr Phol Sugar Corporation: Land Conflict and Human Rights Violations in Cambodia,” <<https://www.inclusivedevelopment.net/cases/mitr-phol/>> สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2568

John Ruggie, Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework, UN Doc A/HRC/17/31.

Malcolm N. Shaw, *International Law*, (8th Edition. Cambridge University Press).

- OECD, *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment* (4th ed. 2008),
- Office of the High Commissioner for Human Rights, *Human Rights: A Basic Handbook for UN Staff* (United Nations, 2016).
- Okpabi and others v Royal Dutch Shell Plc and another [2021] UKSC 3
<https://supremecourt.uk/uploads/uksc_2018_0068_judgment_fd7f555f07.pdf>
สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2568
- Olivier De Schutter et al., Commentary to the UN Guiding Principles on Business and Human Rights, (2016) 1 Business and Human Rights Journal; 1
- Peter T. Muchlinski, *Advance Introduction to Business and Human Rights*, (1st Edition, Edward Elgar Publishing Limited, 2022).
- Robert McCorquodale, *Business and Human Rights*, (1st Edition, Oxford University Press, 2024).
- Surya Deva, *Regulating Corporate Human Rights Violations: Humanizing Business*, (Routledge, 2012).
- UNCTAD, Development and Globalization, UNCTAD/GDS/CSIR/2004/1, United Nations Publication, Sales No. E.04.II.D.16.
- UNGA, Report of the Special Representative of the Secretary General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie, Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework, Introduction to the Guiding Principles, 2011 UN Doc A/HRC/17/31
- United Nation, Multinational Corporation in world development, Concept and Dimension “definition” 1973 ST/ECA/190
- United Nations Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples, A/HRC/39/17, 2018
- Vedanta Resources PLC and another v Lungowe and others [2019] UKSC 20,<https://supremecourt.uk/uploads/uksc_2017_0185_judgment_ee7cbbdb9f.pdf>
สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2568
- World Bank, Environmental and Social Framework (ESF), 2017, ESS1–ESS10, Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, 1998

